

a mi a jog és igazságérzet alapja? Ezek részletek, melyek mind azon sarkalatos tétel alá vonhatók, hogy *minden lelki tulajdonság, mely gyakorolható, a testgyakorlatok útján fejleszthető*, jobban és maradandóbb hatással, mint bármi más úton, mivel általuk minden lelki tulajdonságnak testi támaszt adunk.

Az értekezéssel együtt e fejezetnek is a végére értem. A benső egyensúly adja a lélek épületének szilárdságát. Ha az egyes tulajdonok, mint szolid kövek, egymásba kapaszkodva, egymásba illeszkedve, egymást tartják; ha — mint az ívek és boltozatok nyomás és ellennyomás alapján, — az akarat is hatás és ellenhatás alapján kapja bámulatos ellenálló képességét; s ha végre testi kvalitások adják a lélek épületének megbízható fundamentumát: úgy annak sem vihar, sem villám meg nem árt; állani fog, mint az erő és nyugalom szimboluma, mint a megbízhatóság és hűség testté vált ereje.

KOVÁCS REZSŐ.

A NÉMET NYELV TANÍTÁSÁNAK ÚJ MÓDSZERE.

Az egyetemek és elméletek classikus földjéről, Németországból új pædagogiai mozgalom szele érkezik hozzánk. Most azonban — csodák csodája — nem új elméletről van szó, hanem épen hadüzenetről a régi, elméleteken alapuló, tehát némileg a levegőben lógó nyelvitanítás ellen.

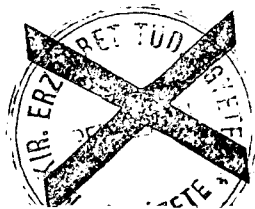
Mintha csak megtanulták és megértették volna Goethe mondását: „Grau ist alle Theorie . . .”

A kezdet nem is a németek érdeme: a szabad és praktikus svájci nép és az ügyes francziák körében jelentkeztek az első kísérletek, de figyelmessé a németek révén lett rájuk a világ és ők voltak azok, a kik az egyes próbálkozások alapján egységes irányelvek és eljárás megállapításához fogtak és ők állították elő az új módszerhez a leghasználhatóbb segédeszközöket is. [A. Hölzel-féle képek.]

A temesvári tanárgyűlésen már volt szó az új eljárásról, de azóta nagyon csendes e tekintetben a tanári közvélemény.

A hivatalos bírálatok sok jót mondtak az e módszer alapján készült könyvről * sok szép reményt fűztek hozzá, de nagy visszhang nem támadt e szavakra.

* Német nyelv, olvasó és gyakorlókönyv szemléltető alapon. Írták dr. Hegedüs Izidor és Markovics Sándor. Ismertetését — melynek állításaira ezen cikkben vonatkozások vannak — lásd a Magy. Pæd. 1900. évf. 8. számában.

Az emberi természet konzervatív, nem szívesen hagyja el a megszokott utat, különösen ha az újabb kissé göröngyösnek látszik. A legtöbben mástól várják az első lépést: induljon el az és ha nem törte ki anyakát, utána megyünk.

Nos jó, én megindultam a járatlan úton. Nem törődtem azzal, hogy a szokatlan módszer nagy terheket ró a tanárra, csak a célét néztem, mely felé az új út vezet, az eredményt, melyet ígér.

A cél ugyanaz, melyet a tanterv kitűz és az eredmény ennek elérése és ha bírálni akarjuk az új módszert, ezt a célét kell szemünk előtt tartanunk és nem szabad tőle eltérnünk semmiféle elméletek és szép frázisok kedvéért.

Egyik ilyen közkeletű elmélet, mely azonban a tanterv követelésével homlokegyenest ellentétben van, a Kármáné.

Kellő tisztelettel hajlok meg én is e nagy pädagogus előtt, kit büszkén és hálas szívvel vallok mesteremnek — de arra sehogy sem tudok emlékezni, bár a közkezen forgó és sokszor idézett theoreticum-kiadás épen az én jegyzeteim alapján készült, hogy Kármán azt mondta volna, hogy itt a tudomány csúcspontja, ez, a mit ő hirdet, a pädagogia akkorán-ja, melyen változtatni mit sem szabad és a melyben benn van minden, a mi igaz és helyes. Ellenkezőleg. Mesterünk mindig arra buzdított, hogy haladjunk előre az úton, a melyet ő megmutatott és igyekezzünk még jobbat állítani a jó helyébe, a mit ő alkotott.

A világ kereke forog. Herbart és Kármán álláspontja óriási haladást jelent előzőikkel szemben, de lehet még utánuk is haladás.

Kármán keveset is beszélt különben a modern nyelvekről, ő testől-lelkestől a renaissance humanistáinak hagyományaiban élt, a fősúlyt mindig a latinra és a görögre fektette s a többbit, különösen a modern nyelveket is, csak ezek szempontjából nézte.

Hallottunk is elég panaszt a szülőktől, a kik kínosan látták gyermekük vergődését, a kinek egyszerre kellett behatolnia a német grammatika, a görög kiejtés és görög viszonyok labirintjába. (Niebuhr.)

De ismétlem, én büszkén vallom magamat Kármán tanítványának, de nem betűit, hanem szellemét akarom követni.

Hanem térjünk vissza a tantervre.

Ez a német nyelvi tanítás elé két célét tűz ki: 1. az újabb német irodalom műveinek biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése és 2. gyakorlottság a nyelvnek szóbeli és írásbeli használatában. Vegyük először az elsőt, a német irodalmi művek megértését.

Mutasson nekem valaki csak egy diákot, a ki — otthoni segítség nélkül — pusztán a 6, illetve 8 évi iskolai tanítás alapján annyira vitte, hogy megérti pl. a *Lied von der Glocke*-t. Igen, a kiváló grammatikai tehetséggel megáldott fiú majd ügygyel-bajjal le tudja fordítani, de hogy

ez után az aprólékos bibelődő munka után még gyönyörűséget is találna a költeményben, ez nem áll. Tudom magamról, így voltam én a latinnal.

És ennyire is csak elenyésző csekély perczent viszi, azok, a kiknek tehetsége éppen ebben az irányban van kifejlődve, a túlnyomó nagy többség soha se jut tovább a nyomtatott vagy egyik társuktól leírt praeparatio bevágásánál.

Ez a tiltott úton való járás, ez a felületes svindlerkedés is egyike a régi rendszer fölmagasztalt «erkölcsnemesítő» hatásainak. Schiller, Goethe, Lessing megértése igen szép ideális cél, de ehhez a nyelvtan csak eszköz lehet, *nem pedig* vele párhuzamos öncél, a mivé pedig a legtöbb tanár nézeteiben és praxisában feltolakodott. «Az idegen irodalomban rejlő szellemi tőkét ki kell aknáznunk tanítványaink szellemi és erkölcsi kiképzésére». Helyes. De éppen ebből a célból kell oda törekednünk, hogy tanítványaink azt az idegen nyelvet minél jobban értsék, még pedig a megszokás és nem a grammatika alapján, mert ha a leg-egyszerűbb mondatot is bonczolni és fordítgatni kell, akkor bizony a szellemi és erkölcsi kiképzés háttérbe szorúl, mert a diák szeme előtt folyton a jó fordítás lebeg, a miért osztályzatot kap.

De nehogy azt higgye valaki, hogy én a grammatikát teljesen mellőzni akarnám! Dehogy, egyik segédeszköznek igen jó az, csak magában nem vezet célhoz. Apáink gyönyörrel olvasták vén korukban is Cicerót, mi a legnagyobb örömmel vágjuk a sarokba az érettségi után, és miért? Apáink a latin nyelvtan mellett latinul beszélni is tanultak, mi csak latin nyelvtant.

Nekem, a ki úgy mentem az iskolába, hogy németül már érttem, könnyű volt a német nyelvtan, hasznát is vettem, hogy beszédemről a hibákat lecsiszolja és nehéz mondatokat (a milyen a németben sok van) szétbontani segítsen; de azok a társaim, a kik ott hallottak először német szót, ezt a mondatot: 'a fiatal Goethenek nagy kedve volt a színházhoz', még az érettségén is így fordították: dem jungen Goethe war eine grosse Lust...

Hogy tehát eredménnyel taníthassuk a grammatikát, bizony igen fontos, hogy a növendékek értsék is egy kissé az illető nyelvet, még pedig nem úgy, hogy fordítani tudják, hanem *értsék* a szó szoros értelmében.

Az igaz, hogy így első évben nem igen ér rá az ember sokat olvasgatni, hiányzik tehát az úgynevezett «szellemképző, erkölcsnemesítő hatás.»

De e miatt panaszkodni annyit tenne, mint kifogásolni egy alig megkezdett épületen, hogy nem ad elég védelmet a hideg és az eső ellen? Majd ad, ha készen lesz! Így a németnél is ráérünk majd a szel-

lemképzésre és erkölcsnemesítésre, ha egy kicsit tudnak a fiúk németül; és hát a fordító módszernél van ilyen hatás?

Ha csak az előbb említett svindlizést nem veszszük annak, bizony csak papiroson van! Mert az olvasmányok tartalmába behatolni ugyan nem érnek rá a folytonos szöszedés és grammatizálás miatt!

És a míg itt ennél sohase jutunk tovább, a direct módszernél a harmadik évben, sőt némileg már az első *elején* is sajátjukká teszik a fiúk, még pedig könnyű szerrel, az olvasmányok tartalmát, eszméit.

Már pedig, ha a 4, illetve 6 felső osztályban igazán haszonnal és eredménnyel olvastathatunk, akkor bizony nem kár, ha 2 esztendő *«elpazarlunk»* is a *szilárd alap* építésére, mert e nélkül bizony csak belül üres kártyavár marad a szép épület, ha 6, illetve 8 évig építjük is.

És most nézzük az érem másik oldalát! A tanterv az irodalmi művek megértésével *párhuzamos* és *egyenrangú* célként tűzi ki a gyakorlottságot a nyelv szóbeli és írásbeli használatában.

Hogy ez a *praktikus* dolog szükséges előzménye, *nélkülözhetetlen alapja* amaz *«ideális célnak»*, és ezt annyira lenézni nem szabad azt úgy hiszem eléggé megmutattam; de mellőzzük most ezt és foglalozzunk a német nyelv tudásával mint önczállal, a mint ezt a tanterv megköveteli és maga a dolog is megérdemli.

Szálljunk le arról a bizonyos vesszőparipáról, hogy a középiskolában csak azt taníthatjuk, a minek a gyakorlati életben semmi haszna sincsen. A XV. században jó volt ez, de ma a szülők megkövetelik és pedig joggal, hogy az iskola olyan alapot adjon gyermekeiknek, a melyre sikerrel építhetnek, olyan útravalóval lássa el őket, a melylyel fölszerelve biztosan haladhatnak választott céljuk felé, ehhez pedig nálunk egy idegen nyelv ismerete okvetlenül szükséges.

Hogy ez a család dolga?

Hát ha a szülők egyike se tud eléggé se németül, se francziául? Hát ha úgy el vannak foglalva a létért való küzdelemben, hogy nem érnek rá gyermekeiket tanítani? Hát ha a szülők falun laknak és a fiú, hogy iskolába járhasson, 10 éves korától 18-ig kénytelen távol lenni a szülői háztól? Arra pedig hány családnak futja, hogy idegen országbeli nevelőt vagy nyelvmestert tartson?

A theoria igen szép, de a valóságra nem illik rá!

Azt különben rendesen elismerik, ha nem is egészen határozottan, hogy az iskolának ebben az irányban is *kellene* valamit tenni, de vagy egyáltalában tagadják a lehetőségét az eredményhez jutásnak, vagy olyan módszert ajánlanak rá, a mely teljesen kivihetetlen!

Lássuk az első véleményt.

Lehet-e beszélni tanítani az iskolában? Kármán azt mondja, hogy nem, a gyakorlat azt mutatja, hogy igen.

Világos példák erre a nemzetiségi területen levő népiskolák nálunk is, de különösen a külföldi intézetek, pl. Alge igazgatóé St. Gallenben, a hollandi kereskedelmi iskolák, stb.

Nálunk talán kisebb lesz az eredmény a kedvezőtlen körülmények miatt — az osztályok zsufoltsága, a felsőbb osztályok kevés óraszám — de valami mindenesetre lesz és ez is több a mostani semminél.

Mert hogy most ebben az irányban nincsen semmi eredmény, ezt épen közoktatásügyünk vezetője panaszkolta fel nemrég saját keserű tapasztalata alapján. Pedig Wlassics Gyula fia volt olyan tehetséges diák, mint 100 társa közül 20, — ismerem, mint jelölt Volf György mellett foglalkoztam vele — a legkitűnőbb tanárok tanították, értette is a grammatikát mint akármelyik vele egykorú diák, hanem németül vasúti jegyet kérni nem tudott.*

Vagy nézzünk most egy engedményt, egy középútat! «Kössük össze mérsékelten és fokozatosan» a régi módszerrel az újat, a szemléltetést. Hát ez, ha jól értem, magyarul annyit jelent, hogy kezdjük csak a nyelvtanon és a fordításon és menjünk át a felső osztályokban lassankint az eleven beszédre.

No, ez azután pompás dolog lenne.

Még ha elfeledjük is azt, hogy a felsőbb osztályokban rengeteg sok az olvasni való és csak heti 2 óra van rá, úgy, hogy ott bizony nem ér rá az ember kísérletezni — még akkor is fejtetőre állított módszer volna ez.

Vagy nem lenne-e fordított dolog, ha a kőműves-mester inasát bevezetné elméletileg a konyhóépítés titkaiba, hanem vakoló-kanalat csak egy palota falainak rakásánál adna a kezébe, ott is, a mikor épen boltozatra kerül a sor.

Lenn grammatizáljunk, fordítgassunk és az eleven beszédet kezdjük, pl. ezzel: *Was heisst denn das: „die Bürgerschaft“? „Wen nennen wir einen Wütherich“? „Welche sind und wo offenbaren sich die Hauptcharakterzüge Dorotheens“?* stb.

Bizony, a ki nem szokott hozzá, hogy a német kérdést megértse, (a nélkül, hogy magában magyarra fordítaná) és arra németül feleljen (a nélkül, hogy a magyarul elgondolt választ előbb németre fordítaná), az ezekre a kérdésekre csak a száját fogja tátani.

És ezzel eljutottam most ahhoz a ponthoz, hogy hogyan is kell hát megtanítani a fiúkat a német beszédre?

Gyakran hibáztatják, hogy ezzel a módszerrel a tanár kénytelen «leszállani az elemi iskola I. osztályú tanulójának szellemvilágába és onnan méríteni a tanítás anyagát.» Igaz; de hát ha más módon nem

* Ez talán még sem vehető szó szerint! Tréfálnak néha a miniszterek is Szerk.

lehet eredményesen nyelvet tanítani. És az a bizonyos fogalomkör nemcsak a 6 éves fiú szellemvilágának tartalma, hanem egyúttal a gyakorlati élet mindennapi kérdéseinek és feleleteinek anyaga is.

Már pedig, ha valamely nyelvben annyira akarjuk vinni, hogy nagyobb fennakadás nélkül olvashassunk rajta, akkor a mindennapi, azaz leggyakrabban előforduló szavakat és fordulatokat jól kell ismer-nünk, illetve kell, hogy azok úgyszólván benne legyenek a vérünkben.

És hogyan gyakoroljuk be ezeket ennyire, ha nem épen a minden-napi élet, a közvetlen környezet tárgyai?

Előbb már említettem, hogy milyen nehéz, ha a gyermeknek egy-szerre kell behatolnia egy idegen nyelvbe és egy idegen gondolkörbe és csodálkozom, hogy erre a pædagogusok eddig még rá nem jöttek.

Vagy kinek jutna eszébe, hogy egy új ismeretanyagot új nyelven kezdjen tárgyalni? Helyesnek tartaná-e bárki, ha valaki magyar fiúk-nak — a kik azonban mind tudnak németül, már t. i. a mindennapi nyelvet értve — a fizikát nyelvbeli gyakorlat okáért ezen a nyelven kezdené tanítani? Úgy-e azt mondaná, hogy fölösleges, sőt abszurd dolog egy új tárgyat még új nyelvvel is nehezíteni, hanem az új nyel-vet új fogalmakkal nehezíteni, az «természetes, rendes, ideális dolog.»

Bizony, ha beszélni akarunk tanulni vagy tanítani — és ezt parancsolja a tanterv és követeli az élet — rögtön ezzel kell kezdenünk és pedig épen azzal, a mit a gyermekek ismernek, nehogy erejüket a forma és anyag között megosztván, két szék között a pad alá essünk.

Az iskolaterem felszerelése, a ház és a gazdaság használati tárgyai, az utca és a mezők világa nyújtják ezt az anyagot,* mely bizony a maga ismert voltával is jobban érdekli a tanulót, mint a görög hős-monda, ha mondatonként, szétdarabolva, grammatikai gyakorlatokkal elrútítva kapja.

Igen, érdekli, mert új formában, új nyelven jelenik meg előtte.

Mondhatom, hogy III-ik osztályos növendékeim, ha néha beszél-getni próbálok velük, kivétel nélkül, valamennyien érdeklődnek az ilyen kérdések iránt is: *Wo ist Rothkäppchen? Wohin geht R.? Wo ist also jetzt R.?* míg a fordítások alatt bizony csak mesterségesen lehet a figyelmet föntartani.

* Hadd hivatkozzam én is itt Kármánra, a ki ugyancsak leszáll a gyermekek szellemvilágába, a számtani tanítás kezdetén. A gyakorlógym-nasiumban Kármán idejében — s valószínűleg ma is — a számtan tanít-ását azzal kezdték, hogy megolvasták a padokat, a fiúkat, felosztották őket csoportokra, ezeket összeadták, meg kivonták. Hogy azután hamarabb átmentek más tárgyi körre, ez csak azért történt, mert az előbbinek szám-tanra használható anyaga hamar kimerült — míg a nyelvénél ezek az egy-szerű dolgok sokkal tovább használhatók.

Az I. osztályról nem is szólok, ott a 62 fiu csupa tűz, csupa érdeklődés, még az is, a melyik tud németül; a melyik pedig most tanul, annak arcán mindig élénken tükröződik a kíváncsiság, ha valami újat mondok, és a legnagyobb meglepődöttség, jogos büszkeség, ha valamit jól elmondott, esetleg eltalált.

És vajjon elmondhatja-e bármelyik tanár, hogy tanítványai a IV. osztályban is mind jól szerkesztik meg a magyartól eltérő szerkezeteket, pl. a *habeo*, *ich habe* alakokat, míg a mi mostani I. osztályunk ebben hibát tenni sohase fog, mert nem okoskodnia kell vele, hanem rájár a nyelve.

Épen így lesz majd a preposíciókkal is. Ezeket majd nem fogják sohase a főnév mögé tenni vagy elfeledni, a mi a fordításnál olyan gyakori. A *haben*-t pl. már most is, a 2-ik hónap végén is igen szépen használják tanítványaim, azok is, a kiknek eddig annyira nem volt fogalmuk se a németről, hogy a betűket se ismerték.

Többen felhozzák, hogy ezzel a módszerrel az óra nagyon unalmas lesz, más attól fél, hogy nagyon is mulatságos, némelyek meg azt hiszik, hogy igen lármás ez a tanítás. A mi az óra unalmasságát illet hát próbálja meg bárki és meg fog róla győződni, hogy bizony nem ér rá itt unatkozni se tanár, se tanítvány, a mit a fordításról épen nem lehet elmondani, az ellenkezőjére nézve meg, t. i. arra, hogy néha nagyon mulatságos, ismét Kármánra hivatkozom, a ki elveszettnek mondott minden órát, a mely alatt a növendékek legalább egyszer-kétszer jót nem nevettek.

Igen fontos dolog az, hogy ez a módszer a növendékeket épen a mutogatással, könnyen hozzáférhetőséggel, elevenséggel kozzá szoktatja ahhoz, hogy az osztály közös munkájában részt vegyenek — és ha más nem lenne is benn, már ez maga megérné a ráfordított fáradságot és időt.

Hogy pedig az óralármás, főkép a karok révén: nos hát erre csak azt lehet felelni, hogy embere válogatja. Láttam én már pusztán deductiv tanítás mellett is lármás órát, nálam és parallelista társamnál pedig a karok beszédje se olyan erős, hogy a szomszéd osztályt zavarná. A kezemben levő czeruza mozgásával egészen könnyen szabályozom a beszéd taktusát és élességét és megteheti ezt mindenki, ha rendhez és fegyelemhez tudja szoktatni osztályát.

Nem olyan szörnyű dolog hát az a «nyelvmesterség», különösen ha számba vesszük, hogy épen a nyelvmesteri fáradozás teszi majd lehetővé, hogy a felső osztályokban igazán *tanárok* lehessünk, hogy az V—VIII-ik osztályban a német irodalom hőrosaival foglalkozhassunk az erős hajlítású igék helyett.

Mindenesetre jobban fog ez sikerülni nekünk, mint a *nyelvmester* tanár, ama lelkes hívének, az alaposság ama derék bajnokának, a ki az osztályos

tanítványainak az első órán feladta Simonyi «Rendszeres német nyelvtan»-ából a hangtant.

Utóljára még pár szóval a «stílusfejlesztő fordításról» akarok megemlékezni.

«Stílusfejlesztő fordítás!» fából való vaskarika.

Régi dolog már, hogy anyanyelvén az ír legszebben, a ki más nyelven nem tud.

Hát ha az idegen nyelv tudása már rontja a nyelvérzéket, hogyan tönkreteszi akkor a folytonos fordítgatás, miközben a kényelemre hajló emberi természet bizony folyton tesz engedményeket hol az egyik nyelv szellemének, hol a másiknak.

Ha németet olvasva nem gondolunk a magyarra, ha a németül beszélő mintegy külön ember bennünk, akkor talán még legjobban megmarad nyelvérzékünk tisztasága; de vajjon melyik gyermek állja meg, akármennyit prédikáljuk is neki, hogy ezt: *seine Hände*, ne így fordítsa: *kezzei*, a mi pedig ugyancsak vastag germanizmus.

Hogy az iskolában minek van «egyedül jogosultsága», azt most ne fejtegetjük, de az bizonyos, hogy Kármán a magyarosságra való folytonos utalással, a magyar szellem folytonos emlegetésével védeni akarta növendékei magyar nyelvérzékét — de azt hiszem nem valami nagy eredménnyel.

Hogy a magyar stílust fejleszthessük, adjunk neki több órát, ne pazaroljuk az időt kétezer esztendő előtt élt compilerokra és fordítókra, hanem olvastassunk vele az iskolában minél többet Aranytól és Petőfőtől, és adjunk a tanárnak elég időt a gyakorlatok megbeszélésére — hanem a német órán foglalkozzunk csak a némettel, épen a magyar stílus érdekében is.

Teljesen tiszta így se marad nyelvérzékünk, de legalább nem rontottuk erővel.

Befejezésül pedig legyen szabad ide csatolnom november 3-iki ellenőrző konferenciánk eredményét, melyen az I. osztály 125 osztályozott növendéke közül a német nyelvből 12 találatotott gyöngének, holott más években ugyanezen két tanárnál (az egyik én vagyok) az év végén is, a mikor tudvalevőleg sokkal enyhébben megy a dolog, jóval több bukott ennél, nem is számítva az évközben kimaradottokat. (1898/99-ben az év végén osztályozott 105 I. oszt. tanuló közül németből 14 bukott meg, évközben pedig elmaradt 17, a kik közül legalább 10 számítható, hogy szaporította volna a németből bukottak számát.) Ez pedig olyan példa, a melyik beszél.

SZABÓ ERNŐ.